

ERFARINGER I ET NORDLIG LANDSKAP

HANNE ØRSTAVIK: *Presten*, Oktober forlag 2004, 234 s.

Den første romanen av Hanne Ørstavik jeg leste, var *Like sant som jeg er virkelig*, i 1999. Jeg satt i Brage-juryen og leste og leste ut av en stor kasse med velskrevet, men ofte litt uvedkommende ny, norsk skjønnlitteratur. Med Hanne Ørstaviks roman opplevde jeg noe annet, den uttrykte en vilje til å utforske noe viktig, det var en nødvendighet som preget prosjektet. Etter hvert har jeg oppdaget at det gjelder Ørstaviks bøker generelt, hun skriver ut fra en idémessig og kunstnerisk konsekvens – en ensidighet, i ordets beste betydning – som gir forfatterskapet en særlig vekt. I forrige roman, *Uke 43*, dreide det seg om forholdet mellom litteratur og etikk, med en litteraturforsker som hovedperson. I årets roman er det, som tittelen sier, en prest som er hovedperson. Mer enn trosforhold er det imidlertid, som i tidligere bøker av Ørstavik, sosiale og eksistensielle forhold som tas opp, men også, mer indirekte, politiske spørsmål. Man kan også si det slik: Mens *Uke 43* diskuterer skjønnlitteraturens betydning og muligheter, dreier *Presten* seg om det religiøse språket, et språk som hevder å kunne gi mening til verden.

Presten handler om en ung, kvinnelig prest som har fått jobb i en liten finnmarksby. Fortellingen er lagt i munnen på presten, som heter Liv, noe etternavn får vi ikke. Det er en jeg-fortelling som beveger seg mellom tre tidsplan: (1) Noen dager (– søndag til fredag) i slutten av mars i 2002 i Finnmark, der hovedhandlingen utspiller seg. Vi får skildret prestens møte med menigheten og den lille byen, og noen enkeltpersoner. (2) I minnebrokker er vi imidlertid stadig tilbake til våren året før, da hovedpersonen oppholdt seg i en liten tysk by. Her møtte hun en tysk dukketeater-kunstner, Kristiane, som får stor betydning for hovedpersonen. (3) Et ytterligere tidsplan ligger langt tilbake i historien, ja, er ikke fiksjon i det hele tatt, men handler om sameopprøret i Kautokeino i 1852. Hanne Ørstavik har her flettet inn autentiske tekster – men bare fra den ene siden av konflikten, den norske, siden samiske kilder ikke forekommer. Bindeleddet til dette tidsplanet er at Liv holder på med en doktoravhandling i teologi om det religiøst-, sosialt- og etniskbaserte opprøret som Kautokeino-

konflikten var. Det er da som stipendiat Liv har oppholdt seg i Tyskland og truffet Kristiane.

Avreisen fra Tyskland skjer etter Kristianes plutselige selvmord. Liv finner en ledig kapellanstilling på internett, pakker sakene sine og kjører til Finnmark. Hvorfor Kristiane har tatt livet av seg, og hva slags forhold hun og Liv egentlig har hatt, får vi vite lite om, men på nåtidsplan kretser romanen rundt dette spørsmålet.

Doktoravhandlingen og tematikken rundt det samiske og det norske er imidlertid ikke over med at studieoppholdet i Tyskland avbrytes, tvert imot kunne man si. Møtet med Finnmark fører til en utstrakt refleksjon over forholdet mellom nordmenn og samer, samtidig som Livs virke som prest gjør at hun fordyper seg i spørsmål rundt det religiøse språket.

Hovedpersonens navn, Liv, er neppe tilfeldig valgt, det har en ironisk effekt at det i Livs omgangskrets er flere selvmord og selvmordsforsøk (uten at de skal røpes her), i tillegg til at hun virker grunnleggende ute av stand til å komme i kontakt med folk, ute av stand til å komme i kontakt med livet, kunne man si. Hun er mest inne i sitt hode og *tenker seg møter* – refleksjoner og observasjoner står alltid i veien for en mer umiddelbar reaksjon. For å ta et eksempel: Når Liv på et presteseminar treffer en kvinne som tilsynelatende ønsker å innlede et vennskap med henne, greier hun ikke å høre etter hva den andre sier og forteller om, men blir sittende og betrakte henne: "jeg så på munnen hennes, den røde leppestiften som satt igjen ytterst på leppene, langs kanten" (s.163). Videre blir et begynnende kjærlighetsforhold til en geolog aldri fulgt opp annet enn i tankene. På den annen side bruker Liv mye av det geologen har fortalt i videre samtaler. Er hun da som en parasitt som suger *liv* ut av andre? Det er kanskje for sterkt sagt, kanskje er det heller det at hun baler med så store spørsmål – om forholdet mellom ord, handling og virkelighet – at hun selv knapt får gjort noe. Hun er en "hjernehelt", uten kontakt med egen kropp og følelsesliv: "Jeg var blitt stående utenfor. Hvor mye jeg enn hadde lest, prøvd, tøyd. Jeg kom ikke inn. Jeg sto under hjellet der ute ved havet og kjente det blåste i ansiktet" (s.171).

Liv er søring og er i den forstand også utenfor i forholdet til det stedet der hun bor. Hanne Ørstavik er derimot, som kjent, vokst opp i Finnmark, og en "bonus" i romanen er de svært presise skildringene av finnmarksnaturen, bebyggelsen og været. Handlingen utspiller seg

i slutten av mars og kystbyen er inne i en tidlig, men skjør vår, mens innlandet fortsatt har full vinter. Ingen stedsnavn gis i boka, men vi er i Øst-Finnmark et sted, Vadsø ser ut til å passe bra på beskrivelsen av byen (bl.a. blir fylkeshuset nevnt), en by som skildres som liggende i en slak skråning opp fra havet. Der bebyggelsen slutter er det ingen trær eller grense mot utmarka, det er vidde med en gang. Dette åpne landskapet, der husene er som små klosser på et stort brett, skildrer Ørstavik på en innforlivet måte, samtidig som vi i bakgrunnen kan ane nedgangstidene i fiskeriene – finnmarksdepresjonen. For eksempel er fiskemottaket i byen omgjort til kulturhus. Møtet mellom det norske, finske og russiske blir antydnet, mens den norsk-samiske konflikten som sagt står sentral, i forbindelse med Livs doktoravhandling.

Det er for øvrig ikke riktig å si at natur- og miljøskildringene bare er en bonus, det topografiske er ikke et krydder, men fremstår som en viktig forståelsesbakgrunn for handlingen. Den amerikanske sørstatsforfatteren Eudora Welty hevder i et essay fra 1956, "Place in Fiction", at hvorvidt vi som lesere godtar romanpersoner og evner å se dem klart for oss, har mye med hvorvidt forfatteren har greid å gi en god beskrivelse av stedet der handlingen utspiller seg. Finnmark gir etter min mening nettopp en slik materialitet til fortellingen i Hanne Ørstaviks roman. Videre kan en se de presise beskrivelsene av landskap og vær i *Presten* som en nødvendig motvekt til jeg-personens ofte "limbo"-aktige opplevelser og refleksjoner:

Men det var som om jeg hadde falt for langt ned, jeg hadde falt ut av noe, for det var som om tankene også var blitt fjerne for meg, mine egne tanker, jeg gikk rundt i en vag myk mørk tilstand som jeg ikke visste hva var, jeg visste ikke om det var godt eller vondt, jeg fikk ikke tak, hadde ikke noe å gripe med, jeg var ingen. (s.71)

Det kunne for leseren ha blitt tungt å befinne seg i et slikt konturløst, indre landskap over lengre tid, nettopp derfor er de ytre beskrivelsene så nødvendige, men også den – noe mer indirekte – sosiale analysen av livet i en finnmarksby anno 2002. Videre gir de ulike tidsplanene en dynamikk til fortellingen. Det er et krevende grep, hvert tidsplan må ha sin egen logikk og utvikling i tillegg til at tid-rom stedene må knyttes sammen. Hanne Ørstavik lykkes som oftest med det, selv om

fremstillingen av dukkemakeren Kristianes liv og skjebne til tider kan virke mystifiserende i all sin knapphet. Bevegelsene mellom tidsplanene er glidende, som regel umarkert, slik Ørstavik i tidligere romaner (f.eks. *Kjærlighet*) har latt oss gli mellom ulike bevisstheter. Her er et eksempel:

Kristiane lo, jeg kom like bak dem, men så krysset jeg gata, jeg så at de stanset, at han dro henne inntil seg og bøyde ansiktet ned mot hennes.

Kanskje jeg skulle banke på hos Maja og spørre om hun ville ha noe mat, jeg hadde spaghetti og en tomatboks og løk og litt grønnsaker. (s.84)

Bare den siste setningen foregår på nåtidsplanet, vi er her i den lille finnmarksbyen, mens den første setningen gjenskaper en episode i Tyskland året før. Ingen markører, utenom avsnittet, forteller imidlertid om denne steds- og tidsforandringen. På denne måten mimes Livs bevissthetsstrøm, skillet mellom før og nå oppheves.

Presten er en roman som er smertefull å lese, på samme måte som det er smertefullt, men også medrivende å lese flere av Ørstaviks tidligere romaner, som *Kjærlighet*, *Like sant som jeg er virkelig* og *Tiden det tar*. Hennes forrige roman, *Uke 43*, ble for konstruert for min smak, både for idémessig og for grå. Den utspant seg dessuten på et sted på Østlandet som jeg aldri fikk noen interesse for. Med *Presten* har Hanne Ørstavik plassert noen personer og problemstillinger – nåtidige og fortidige – inn i en finnmarkstopografi som jeg derimot knapt vil glemme.

Henning Howlid Wærp